

KAYIT DIŞI EKONOMİNİN VERGİLENDİRİLEBİLMESİNE YÖNELİK ÖNERİLER

Ahmet CESUR
Hesap Uzmanı

Erkan YETKİNER
E. Baş Hesap Uzmanı, YMM

Vergisel yaklaşım ile kayıt dışı ekonomiyi "Vergi ödememek amacıyla vergi idaresinin bilgisi dışında bırakılan her türlü ekonomik faaliyetler"

olarak tanımlamak olanaklıdır.

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin belgelendirilerek kayıtlı ekonomik faaliyetlere dönüştürülebilmesi ve bu faaliyetlerden elde edilen gelirlerin vergilendirilebilmesi amacıyla Türk Vergi Sisteminde yapılabilecek düzenlemelere ilişkin görüşlere ana hatlarıyla aşağıda yer verilmiştir.

1- Götürü Usulde Vergilendirme Uygulamasına Son Verilmelidir:

Vergi Sistemimizde yer alan götürü usulde vergileme uygulaması, toplam vergi yükümlülerinin yaklaşık yüzde otuzundan toplam vergi (gelir vergisi) gelirlerinin yaklaşık yüzde birinin elde edilmesine hizmet etmektedir.

Önemli sayıda vergi yükümlüsünden önemsiz tutarda vergi alınmasını düzenleyen götürülük uygulaması, hem götürü usulde vergilendirilen yükümlülerin, hem de bu yükümlülerin ticari ilişki içerisinde olduğu gerçek usulde vergilendirilen yükümlülerin ekonomik faaliyetlerinin belge ve kayıt düzeni dışında kalmasına yönelik çok uygun bir ortam hazırlamaktadır.

Bu çerçevede, ekonomik faaliyetlerin tümünün kavranabilmesi amacıyla, belge düzeninde önemli boyutta kopukluğa neden olan götürülük uygulamasının aşama aşama terk edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla yapılacak düzenlemelere direnç kırılabilmesi ve yumuşak geçiş sağlanabilmesi için alınabilecek önlemlerden bir kısmı şu şekilde özetlenebilir:

- Hayat Standardı rakamları geçiş döneminde faaliyet kollarına göre farklılaştırılarak, görel olarak düşük belirlenebilir. Götürü usulden gerçek usule geçen yükümlüler, ödeyecekleri en az verginin hemen hemen götürü usuldeyken ödedikleri vergi kadar olacağına ikna edilebilir.

- Defter tutma yükümlülükleri geçiş döneminde daha da basitleştirilebilir. Bu konuda teknolojik imkanlardan yararlanma yoluna da gidilebilir. Örneğin, taksit ve dolmuşlarda makineli bilet kesme, belge verme uygulamasına geçilebilir.

- KDV beyannameleri geçiş döneminde üç aylık ya da dört aylık alınabilir.

- Götürü usule geçişte pilot bölgeler seçilebilir. Örneğin öncelikle İstanbul'da bu uygulamaya geçilerek aşamalı olarak gerçek usul tüm mükelleflere yaygınlaştırılabilir.

2- Beyan Edilen Vergi Matrahları Aynı Dönemde Ortaya Çıkan Servet Artışları ile

İlişkilendirilmelidir:

Vergi sistemimiz esas itibarıyla beyan esasına dayandığına ve bu çerçevede vergi matrahları, dolayısıyla ödemesi gereken vergi tutarları vergi yükümlüleri tarafından belirlendiğine göre, elde edilen tüm gelirlerin kavranabilmesi amacıyla vergi yükümlülerini gerçek tutarları beyan etmeye zorlayacak vergi güvenlik önlemlerine gerek olduğu açıktır. Bu çerçevede, beyan edilen vergi matrahlarının aynı dönemde meydana gelen servet artışları ile ilişkilendirilmesi uygulaması, gerçek gelirlerin beyan edilmesine yönelik çok önemli bir işleve sahip olacak, dolayısıyla kayıt dışı ekonominin kavranabilmesine hizmet edecektir.

Sözü edilen güvenlik müessesesinin kurulabilmesi için alınabilecek önlemlerden bir kısmına aşağıda yer verilmiştir:

-Öncelikle vergi oranları kabul edilebilir düzeylere çekilmelidir.

-Yükümlülüğün tescili aşamasında mal bildirim zorunluluğu ile sonraki dönemlerde mal varlığında ortaya çıkan değişikliklerin bildirilmesi zorunluluğu uygulamasına geçilebilir.

-Vergi matrahları beyan edilirken, servetlerdeki artışlara ilişkin beyanname verme zorunluluğu getirilerek her iki beyanname ilişkilendirilmelidir.

-Vergi matrahlarıyla, servetlerdeki artış tutarları arasındaki farklılıkların izahında bazı kolaylıklar getirilmeli, ancak izah edilemeyen servet farkları cezalı vergilemeye tabi tutulmalıdır.

-Beyan edilmeyen servetlerin kamu malı sayılabileceğine yönelik düzenleme ile her türlü servetin beyana dahil edilmesi temin edilebilir.

3- Cezaların Caydırıcı Etkisi Arttırılmalıdır:

Vergi cezalarının gerçek gelirlerin beyan edilmesine yönelik etki göstermesi, sözkonusu cezaların göze alınamayacak kadar caydırıcı olmasına bağlıdır. Dolayısıyla vergi sistemimizin cezalara ilişkin hükümlerinin kayıt dışı ekonominin vergilendirilebilmesine yönelik olarak yeniden düzenlenmesi mümkündür. Bu çerçevede yapılacak düzenleme esas itibarıyla belge düzenlenmemesi, sahte belge düzenlenmesi, belgede sahtekarlık yapılması hallerinde uygulanacak cezaların daha çok caydırıcı nitelik kazanmasını hedeflemelidir.

Bu amaçla alınabilecek bazı önlemler şu şekildedir:

-Türk Ceza Kanunu'nda vergi kanunlarına paralel olarak hürriyeti bağlayıcı cezalar tanımlanmalıdır.

-Halihazırda öngörülen ekonomik cezaların tutarları enflasyon ve kredi faiz oranları da dikkate alınarak caydırıcı tutarlara yükseltilmelidir.

-Bilindiği üzere, kaçakçılık suçu cezası kesilen tarhiyata ilişkin vergi ve cezalar4008 sayılı yasa ile uzlaşma konusu olmaktan çıkarılmıştır. Aynı şekilde, söz konusu vergilere ilişkin cezaların ceza indiriminden yararlanamayacağına ilişkin düzenlemede yapılmalıdır.

-Naylon fatura düzenlendiğinin tespiti halinde vergi ziyasına bakılmaksızın hürriyeti bağlayıcı ceza ve ekonomik ceza uygulanabilmelidir.

4- Genel Olarak Vergi Oranları İndirilmelidir:

Vergi sistemimizin içerdığı vergi oranlarının yüksekliği gerçek gelirlerin beyan edilmemesine yönelik gerekçe oluşturmaktadır. Bu nedenle katma değer, gelir ve kurumlar vergisi oranları tekrar gözden geçirilerek mümkün olan ölçüde aşağıya çekilmelidir. Faaliyetlerini kayıt dışında bırakanların, söz konusu faaliyetleri belgelendirmeleri halinde karşılaşılabilecekleri vergi yükü ürkütücü olmaktan çıkarılmalıdır. Örneğin, kayıtlı ve kayıtsız ekonomik faaliyetleri aynı zamanda yapanların tüm faaliyetlerini belgelendirdiklerinde karşılaşılabilecek vergi yükü, önceki kayıtlı faaliyetlerin vergi yükünün çok fazla üzerinde olmamalıdır. Kuşkusuz bu önlemler ülkedeki tüm ekonomik faaliyetlere ilişkin bilgilerin elde edileceği geçiş dönemi ile ilgilidir.

Bu çerçevede alınabilecek diğer bazı önlemler şöyledir:

— Gelir vergisine ilişkin ilk gelir dilimi geniş tutularak ve vergi oranı makul düzeye çekilerek, dar gelir gruplarının faaliyetlerini belgelendirmeye teşvik edilmesi gerekmektedir.

— En yüksek gelir dilimine ilişkin vergi oranı düşürülerek gelirin tasarruf edilebilir ve yeni yatırımlara dönüşebilir niteliği zedelenmemelidir. Bu şekilde yüksek gelir grupları belge düzenlemeye yönlendirilmelidir.

— Düşük vergi oranları (özellikle serbest meslek erbabına yönelik olarak), önceki yıl vergi matrahının belli bir yüzdesi kadar belgeli özel giderlerin vergi matrahından indirilebileceği şeklindeki düzenlemelerle desteklenmelidir.

5- Enflasyon Muhasebesi Uygulamasına Geçilmelidir:

Enflasyon muhasebesine aşamalı olarak geçilmeli, enflasyonun yarattığı nominal (gerçek olmayan) gelir artışları vergi dışı bırakılmalıdır. Bu uygulama ile, enflasyon vergisi ödemek suretiyle servetlerinde azalma yaratmak istemedikleri için faaliyetlerini kayıt dışı yollarla kaydırarak yükümlülerin kazanılması hedeflenmelidir.

—Bu çerçevede esas alınacak enflasyon muhasebesi sisteminin gerçek olmayan gelirlerin vergilenmesini önleyeceği gibi, gerçek olmayan giderlerin (faiz giderleri vb.) vergi matrahından düşülmesini de önleyecek niteliğe sahip olması gerekmektedir.

-Özellikle taahhüt işlerinde işin bittiği tarih itibarıyla kazancın tespit edilmesinde enflasyonun giderler üzerindeki etkileri telafi edilebilmesi ve gerçek gelirin vergilendirilmesi hedeflenmelidir.

6- Diğer Bazı Önlemler:

a) Belli tutarı aşan ödemelerin mutlaka çek ve senet kullanılarak yapılması zorunluluğu getirilmelidir. Bu uygulama ile büyük nakit para akışları bankacılık sistemine kaydırılmalı ve izlenebilir hale getirilmelidir.

Bu çerçevede,

-Faturalarda, ödenmesinde kullanılan çek ve senetlere ilişkin kimlik bilgilerine yer verilmesi zorunlu hale getirilmelidir.

-Hamiline çek düzenlenmesi uygulamasına son verilmelidir.

-Kambiyo senetlerinin devlet ile anlaşmalı matbaalarda belli usul ve esaslara göre basılması mecburi tutulmalı ve bunlar dışındaki evrakın kambiyo senedi olarak kullanılması önlenmelidir.

-Bankalar tarafından verilen çeklerin kimlere verildiğinin tek bir merkezden izlenebilmesi sağlanmalıdır.

b) Kayıt dışı ekonominin kavranması için malların izlenmesine ilişkin uygulamaların, paranın izlenmesine ilişkin önlemlerle desteklenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede belli tutardaki ödemelerin çek ve senetle yapılması zorunluluğunun yanında belli tutarı aşan havalelerin bankalarca mali idareye bildirilmesi zorunluluğu da getirilmelidir.

Diğer yandan, bankaların kayıt sistemlerinin vergi incelemelerini kolaylaştırıcı niteliğe kavuşturulması gerekmektedir. Vergi incelemelerinde gerekli olan isim, adres vb. bilgilerin yanlışlığına ilişkin sorumluluk ile dekont veya ekstre yerine fatura verilmesi uygulamalarına geçilmelidir.

c) Kurumlar vergisi mükellefleri yeniden tanımlanarak aile şirketi şeklindeki A.Ş.'ler ile halka açık anonim şirketlerde, ortakların şirketin vergi borçlarına karşı sorumlulukları farklılaştırılmalıdır. Örneğin aile şirketlerinde ortakların şahsi mal varlığı ile sorumlu olmaları uygulamasına geçilebilir.

d) Şirketlerin kuruluş sermayelerine yüksek tutarı içeren asgari sınır getirilmesi, sermayenin belli bir oranının şirketin potansiyel borçları nedeniyle teminat olarak yatırılması gibi önlemlerle şirket kurulması kısmen daha ciddi şartlara tabi tutulmalıdır. Bu çerçevede naylon belge düzenleyen paravan firmaların kurulabilmesi güçleştirilmelidir.

e) V.U.K.'nda ki ekonomik delil sistemi yeniden tanımlanmalıdır. Bazı gelişmiş ülkelerde kullanılan yöntem uygun olarak ekonomik ve teknik icaplara uygun düşmeyen gelir rakamları, inceleme elemanlarınca re'sen yükseltilebilir. Bu amaçla faaliyet kollarına göre farklılaştırılmış şablonların kullanılması temin edilmelidir.

f) Tarhiyat öncesi uzlaşma müessesesinin, bugünkü şekliyle neredeyse vergi kaçakçılığını teşvik eden yumuşak uygulaması kaldırılmalıdır.

g) Aynı sektörde faaliyet gösteren mükelleflerin verimlilik, karlılık oranlarının karşılaştırılabilmesine olanak sağlayacak vergi istihbarat arşivi kurulmalıdır. Söz konusu arşiv bilgileri oluşturulacak teknik komisyonlar tarafından derlenmeli ve tespit edilen bilgiler vergi incelemelerinde yasal geçerliliği olan doneler olarak kullanılabilir.

h) Ücretlilerin vergilendirilmesinde aşamalı olarak stopaj usulünden, beyan usulüne geçilmesi sağlanmalıdır. Bu uygulama ile vergi bilincinin güçlendirilmesi hedeflenmelidir.

i) Her yurttaşın vergi numarası uygulamasının bilgisayar ağına yaygınlık sağlayarak işlevsel hale getirilmesi gerekmektedir. Böylece iş başvurusu, banka hesabı açılması, çek defteri kullanılması ve benzeri alanlarda vatandaşlardan vergi numarası ve beyanlarının sorulması uygulamasına geçilerek belgeli yaşam için gerekli psikolojik ortamın pekiştirilmesine çalışılmalıdır.

i) İthalatta ve gümrük girişlerinde yapılan beyanların miktar ve tutarlar itibarıyla gerçeği yansıtmamasının temini için ciddi önlemlere başvurulmalıdır. Örneğin gümrük girişine konu olan malın beyan edilen bedelinin %

20 fazlası ile müsadere konusu olabileceğine ilişkin yasal düzenlemenin psikolojik etkisi son derece güçlü olacaktır.

j) Emlak Vergisi'ne ilişkin olarak dört yıllık beyan yerine her yıl beyan esasına geçilmeli, ya da dört yıllık beyan esasında beyan edilen emlak bedelinin her yıl gerçekçi bir endeksle enflasyonun küçültücü etkisinden arındırılması sağlanmalıdır.

Diğer yandan emlak vergisine konu olan malların gerçek değerlerinin beyan edilmesinin sağlanması için, bölgesel farklılıkların gözönüne alındığı gerçekçi asgari bedel şablonları hazırlanmalıdır.

k) Bilindiği üzere kayıt dışı ekonominin küçültülmesi, kayıt ve takipte çok büyük kolaylıklar sağlayan bilgisayar kullanımında yaygınlıkla da doğrudan ilgilidir. Bu nedenle; gelir idaresinden nüfus idarelerine, tapu dairelerinden noterlere kadar çok geniş bir alanda bilgisayar kullanımının sağlanması ile bu alanda insan emeğine yatırım yapılmasının kayıt dışı ekonominin kavranmasına yönelik her türlü düzenlemenin başarısının ön koşulu olacağı tabiidir.

Değerlendirme ve Sonuç :

Kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin, dolayısıyla bu faaliyetlerden elde edilen gelirlerin vergilendirilmesi ile elde edilecek kaynakların, ülke kalkınmasının finansmanında son derece önemli bir rol oynayacağı, ayrıca ekonomideki rekabete daha adaletli bir zemin oluşturacağı iktisadi ve teknik bir gerçekliktir.

Ülkemizde kayıt dışı ekonominin boyutlarının vergi sistemimizin etkinliği ile doğru orantılı olduğu bilindiğine göre, vergi sisteminde ekonominin yapısındaki farklılaşmalara uygun düzenlemelerin yapılarak vergi sisteminin daha etkin hale getirilmesi gerekmektedir.

Bu paralelde, yazımızda ana hatları ile açıklanan önerilerin vergi sisteminin etkinliğini artırarak kayıt dışı ekonominin vergilendirilebilmesine hizmet edeceği düşünülmektedir.